

ДИСКУРС І ТЕКСТ: ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ТА ВІДМІННОСТІ
DISCOURSE AND TEXT: INTERCONNECTION AND DIFFERENCES

Бугайчук О. В.,

orcid.org/0000-0002-6500-274x

асистент кафедри німецької філології

Волинського національного університету імені Лесі Українки

Стаття присвячена аналізу взаємозв'язку та відмінностей між поняттями «дискурс» та «текст» в контексті сучасних лінгвістичних і філософських підходів. Зокрема, здійснюється аналіз еволюції поняття «дискурс» у різних наукових дисциплінах. Автор розглядає дискурс як не тільки комунікативний акт, а й як соціально та культурно обумовлену структуру, що визначає спосіб організації знання та ідеології в суспільстві. У статті підкреслюється, що дискурс не обмежується лише мовленнєвими актами, а й охоплює ширшу епістему, тобто систему знань та уявлень, що формуються в процесі спілкування та взаємодії з реальністю.

Текст, зі свого боку, розглядається як конкретне вираження дискурсу, що має певну форму і структуру, але водночас відображає динамічний процес і змістовний контекст. Оскільки текст завжди є частиною ширшого дискурсивного простору, автор аналізує, як цей зв'язок між текстом і дискурсом визначає можливості інтерпретації та трансформації знання.

Особлива увага приділяється методам дискурс-аналізу, які дозволяють розкривати глибинні взаємозв'язки між текстами та суспільними структурами, виявляючи механізми влади, ідеології та соціальної регуляції, що укорінені в мові. Автор пропонує розглядати корпус текстів як об'єкт дослідження, який дозволяє виявити закономірності дискурсивних практик та змін у соціокультурних контекстах.

У статті також аналізуються відмінності між дискурсом та текстом через призму епістемі, зокрема через те, як зміни в одній сфері (наприклад, в мові або в структурі суспільства) впливають на іншу, і як це змінює процеси комунікації, пізнання та соціалізації. Ключовими аспектами є вивчення взаємозалежності між мовними і соціокультурними змінами, що впливають на структуру та сприйняття як тексту, так і дискурсу.

Ключові слова: дискурс, текст, епістема, дискурс-аналіз, корпус текстів.

The article is devoted to analyzing the interconnection and difference between the concepts of discourse and text in the context of contemporary linguistic and philosophical approaches. In particular, the evolution of the concept of «discourse» in various academic disciplines is analyzed. The author considers discourse not only as a communicative act but also as a socially and culturally conditioned structure that defines the organization of knowledge and ideology in society. It is emphasized that discourse is not limited to verbal acts, but encompasses a broader episteme, i.e., a system of knowledge and representations formed through communication and interaction with reality.

Text, on the other hand, is seen as a specific expression of discourse, which has a certain form and structure, yet simultaneously reflects a dynamic process and meaningful context. Since the text is always part of a broader discursive space, the author analyzes how the relationship between text and discourse determines the possibilities of interpretation and transformation of knowledge.

Special attention is paid to discourse analysis methods, which allow uncovering the deep interconnections between texts and social structures, revealing the mechanisms of power, ideology, and social regulation embedded in language. The author proposes considering a corpus of texts as an object of study, which enables the identification of patterns in discursive practices and changes in socio-cultural contexts.

The article also analyzes the differences between discourse and text through the lens of episteme, specifically how changes in one sphere (such as language or

social structure) affect the other, and how this transforms communication, cognition, and socialization processes. Key aspects include the study of the interdependence between linguistic and socio-cultural changes that influence the structure and perception of both text and discourse.

Keywords: discourse, text, episteme, discourse analysis, text corpus.

Постановка проблеми.

У сучасних лінгвістичних і філософських дослідженнях виникає потреба в глибшому розумінні взаємозв'язку та відмінностей між такими ключовими поняттями, як дискурс і текст. Питання про те, як ці поняття співвідносяться і взаємодіють, залишається актуальним у контексті вивчення мови як соціального та культурного феномену. Дискурс, який розглядається не лише як комунікативний акт, а й як система знань, що формується в процесі взаємодії, потребує аналізу в аспекті епістемі, що відображає спосіб організації ідеології та влади у суспільстві. Текст, в свою чергу, є конкретним вираженням цього дискурсу, і його форма та зміст залежать від більш широких дискурсивних практик. Важливим є також вивчення методів дискурс-аналізу для розкриття глибинних зв'язків між текстами, соціокультурними змінами та впливом на процеси пізнання і комунікації. Таким чином, постає питання про те, як ці два поняття – дискурс і текст – взаємодіють і як зміни в одній сфері можуть трансформувати структуру та сприйняття іншої, що є необхідним для розуміння складних механізмів соціокультурної та лінгвістичної реальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій по темі дослідження показує, що в сучасних лінгвістичних, філософських та соціокультурних науках вивченню ключових понять «дискурс» і «текст» та їхніх взаємозв'язків приділяється значна увага. Підхід до їх аналізу зазнав значних змін із появою нових методологій, таких як дискурс-аналіз, соціолінгвістика та культурні дослідження.

Останні дослідження дискурсу і тексту в сучасній лінгвістиці, зокрема праці таких дослідників, як Мішель Фуко [1], П'єр Бурдьє та Теодор Адорно, акцентують увагу на тому, що дискурс є не лише мовним явищем, а й соціальною та культурною структурою, що впливає на створення і поширення знання та ідеологій у суспільстві. Фуко, наприклад, акцентує на зв'язку дискурсу і влади, що визначає способи контролю та управління знанням. У той час як текст розглядається як конкретне, зафіксоване вираження дискурсу, яке відображає певний соціальний і культурний контекст.

Після виходу праць Вальтера Беніаміна, Юргена Хабермаса та інших філософів, в останні десятиліття активно розвивається метод дискурс-аналізу, який дозволяє вивчати глибинні соціокультурні зв'язки між текстами, мовою та суспільними структурами. Метод дискурс-аналізу сьогодні застосовується для вивчення політичних текстів, медіа, літератури та інших форм комунікації, розкриваючи, як через мову конструюються соціальні реальності та ідеології. Значним є внесок таких дослідників, як Норман Ферлах, Тарафт Макгі та Тімоті Мітчелл, які розглядають дискурс як ключовий елемент у формуванні колективної ідентичності та влади.

Важливим аспектом є також взаємодія дискурсу і тексту через призму епістемі, де текст виступає як відображення епістеміологічних змін у суспільстві. Поняття епістемі, розроблене Фуко, досліджує систему знань, яка визначає спосіб організації та інтерпретації реальності в певній культурній та історичній епосі. Тому аналіз тексту як частини більш широкого дискурсивного поля дозволяє зрозуміти, як зміни в системі знань, ідеологіях чи соціокультурних практиках можуть впливати на структуру тексту.

У багатьох останніх публікаціях підкреслюється важливість вивчення дискурсу в контексті соціокультурних змін, зокрема на прикладі змін у мовних практиках, що відображають зміни у соціальній структурі. Дослідники, як Джудіт Батлер, Роланд Барт, Хелен Лонгінг вказують на те, що дискурс і текст

не лише відображають, а й активно конструюють соціальну реальність, включаючи гендерні, расові та культурні ідентичності.

Використання корпусів текстів для аналізу дискурсу стало важливою тенденцією останніх років. Вивчення великих масивів текстів дозволяє виявити дискурсивні практики, типи інтерпретацій та взаємозв'язки між соціальними структурами та мовними практиками. Такі дослідження активно використовуються в соціолінгвістиці, медіа дослідженнях та дослідженнях в галузі критичної теорії. Таким чином, останні публікації і дослідження в області дискурсу і тексту демонструють глибоку інтеграцію лінгвістичних, соціальних та культурних аспектів, що дозволяє гнучко розглядати їх у контексті не лише мовних практик, а й широких соціокультурних процесів. Вивчення взаємозв'язку між дискурсом і текстом через призму епістемі, соціальних змін та дискурс-аналізу відкриває нові перспективи для дослідження способів, якими мова формує і відображає соціальну реальність.

Мета дослідження.

Мета нашого дослідження полягає в аналізі взаємозв'язку та відмінностей між поняттями «дискурс» і «текст», зокрема в контексті їхнього впливу та організацію знання, ідеології та соціокультурних практик. Дослідження має на меті виявити роль дискурсу як соціально та культурно обумовленої структури, що формується в процесі комунікації, а також дослідити, як текст виступає як конкретне вираження цього дискурсу. Особлива увага буде приділена методам дискурс-аналізу для розкриття глибинних зв'язків між текстами, мовними і соціокультурними змінами та їхнім впливом на процеси пізнання, комунікації та соціалізації.

Виклад основного матеріалу.

Одним із центральних понять у комунікативно-когнітивній парадигмі є дискурс. Враховуючи велику і часто по-різному зрозумілу роль у вивченні мови, яку приписують цьому терміну, не дивно, що наразі немає канонічного, загальновизнаного визначення. При найближчому розгляді цю обставину можна навіть пояснити кількома причинами.

Різноманітність визначень пояснюється насамперед широким використанням терміну поза межами лінгвістики – у філософії, літературознавстві, соціології, політології, а також у повсякденній мові (французькій, італійській та англійській) (*discours*, *discorso*, *discourse*). Але навіть усередині лінгвістики існує кілька конкуруючих визначень, що пояснюється, по-перше, постійним збагаченням мовознавства новими знахідками, а, по-друге, сильним впливом національно-культурних традицій окремих лінгвістичних шкіл.

Перше лінгвістичне визначення терміну «дискурс» можна знайти у статті «Аналіз дискурсу» американського структураліста З. Харріса у зв'язку з впровадженням однойменного методу структурно-дистрибутивного аналізу. У своїх працях З. Харріс розумів дискурс як послідовність двох або більше речень, пов'язаних між собою. Це визначення, яке відповідає принципам структуралістської парадигми, було потім частково прийнято в інших лінгвістичних працях (пізніше з додаванням семантичного рівня, якого ще немає у З. Харріса). Таким чином, цей термін був введений у лінгвістику ще до появи комунікативно-когнітивної парадигми і спочатку відповідав по суті ідеям та інтересам структуралістського аналізу мови.

Фундаментальна трансформація уявлень про дискурс, яка призвела до швидкої популяризації терміну в наукових колах, відбулася в рамках постструктуралістського повороту в гуманітарних науках і, залежно від регіону, пов'язана з утвердженням теорії мовної гри Л. Вітгенштейна, теорії комунікативної дії Ю. Хабермаса, діяльнісної теорії психолінгвіста А. Н. Леонтьєва, теорії мовного акту Дж. Остіна і Дж. Серла, жанрової теорії літературознавця М. Бахтіна, неомарксистської філософії Л. Альтюссера / М. Пеше та теорії філософського дискурсу М. Фуко. Теорія дискурсу, зокрема у розумінні М. Фуко, дала багато продуктивних імпульсів сучасній лінгвістиці [2, с. 6-10].

В Німеччині визначення дискурсу зазнало подальшого розвитку, зокрема в рамках функціональної прагматики. Метод дискурс-аналізу, розроблений К. Ерліхом і Дж. Ребайном, використовується для дослідження переважно усних (за винятком онлайн-комунікації) форм мовлення [3, с. 203].

Як вважає Петер Зіма, хоча Фуко не використовує поняття епістемі в «L'Archéologie du savoir» (1969) та у своїх пізніших роботах, можна припустити, що епістему як систему знань і всеосяжну структуру слід поставити над дискурсами та їхніми стосунками в дискурсивних утвореннях. З цієї точки зору дискурс представлявся б мовним наповненням або конкретизацією епістемі [4, с. 39].

Генріх Фінк-Ейтель бачить це по-іншому, коли він бере до уваги думку Фуко і пропонує розуміти «дискурс» як заміну «епістемі». Він вважає, що дискурси «самі по собі є практиками» [5, с. 57]. Але ці практики пов'язані й утворюють контекст, який можна було б зрозуміти як систему знань або епістему. Відповідно до систем знань епохи Відродження, класики (Просвітництва) та сучасної епохи, дискурси як дискурсивні утворення також утворюють цілісності, які виникають із конкретних силових констеляцій у певні історичні періоди.

В «Археології знання» М. Фуко дискурси розуміються як угруповання висловлювань, як «набір висловлювань»: «Дискурс буде називатися набором висловлювань настільки, наскільки вони належать до однієї дискурсивної формації» [1, с. 46]. У нього завжди йдеться про тематично пов'язані висловлювання, і в різних місцях своєї роботи він говорить про «науковий дискурс», «медичний дискурс», «клінічний дискурс», а також «революційний дискурс у Європі».

Ахім Ландвер визначає дискурс та його зв'язність на тематичному рівні: «Висловлювання, які систематично організовані щодо певної теми та записані шляхом рівномірного (не ідентичного) повторення, утворюють дискурс» [6, с.

90]. Дискурс та дискурсивні утворення здійснюють фактичну лінгвістичну владу в системах знань та істини.

Одне з найважливіших питань, якого навряд чи можна уникнути при визначенні дискурсу, можна сформулювати так: яка різниця між величинами *текст* і *дискурс*, які зараз усталені в лінгвістиці?

Відповіді на це запитання варіюються від повного урівнювання термінів, іноді з подальшою відмовою від використання одного на користь іншого, до їх порівняння як двох протилежних явищ [2, с. 13-14].

Перше рішення рідко формулюється експліцитно, але воно представлене порівняно часто, принаймні у підходах сучасної лінгвістики.

В англomовному та франкомовному світі тенденція до ототожнення характеризується насамперед тим, що терміни *discourse/discours/discorso* і *text* в обох мовах у повсякденній мові використовуються як синоніми [7, с. 2].

Проте тенденція до прирівнювання присутня і в лінгвістиці тих країн, де термін *дискурс* однозначно розглядається як запозичення, як, наприклад, у Польщі.

Другий варіант, тобто порівняння тексту та дискурсу як двох пов'язаних, але незалежних феноменів стає все більш популярним протягом останніх тридцяти років. Межа між дискурсом і текстом здійснюється двома різними способами:

1. Перша впливова точка зору сягає аналізу англо-американських розмов, про який уже згадувалося в історичному огляді. Згідно з цією точкою зору дискурс означає усне спілкування, а текст – письмове спілкування. Відповідно, розмови оголошуються об'єктом дослідження в розмові або аналізу дискурсу, а письмові тексти оголошуються об'єктом дослідження в лінгвістиці тексту.

Проте в сучасній лінгвістиці все частіше висловлюється думка, що між усним і письмовим спілкуванням немає непримиренних відмінностей.

2. Інший варіант розмежування між дискурсом і текстом спирається на філософську традицію аналізу дискурсу і, зокрема, на відповідні міркування М. Фуко, і розглядає дискурс як набір тверджень, які утворюють інтертекстуальну «розмову» в комунікаційному суспільстві [8]. Ця точка зору (із прямим посиленням на визначення дискурсу М. Фуко) представлена насамперед у працях Дюссельдорфської школи дискурс-аналізу (Г. Штецель, М. Юнг, М. Венгелер, К. Беке) і ґрунтується на факті, що дискурс розуміється як віртуальний корпус текстів на єдину тему [2, с. 14-17].

У своєму дослідженні «Текст і дискурс» Стефан Хабшайд зазначає, що тексти ґрунтуються на попередніх висловлюваннях, зроблених іншими різними способами. Тому вони пов'язані один з одним у текстових мережах. Оскільки такі текстові мережі стосуються тем загального значення, поширюються на все суспільство та живуть у сьогоденні, можна говорити про дискурси – слідує теоретичній традиції соціально-історичного виміру, запропонованій Мішелем Фуко. За допомогою дискурсу суспільства виробляють знання про відповідні теми. Це знання, у свою чергу, пов'язане з повсякденним сприйняттям, інтерпретаціями та почуттями; воно лежить в основі дій соціальних акторів і, таким чином, має матеріальні наслідки. Знання, поширення та достовірність яких неминуче підтримується владними відносинами, має консолідуючу дію на ці владні відносини. У цей момент голос критики також може знайти відправну точку [9, с. 71].

У тій мірі, в якій індивіди черпають репертуар своєї комунікації з дискурсів, вони заплутуються в знаннях, способах сприйняття та інтерпретації, нормах, очікуваннях і моделях дій своєї культури через мову та інші медіа, не розуміючи їх. Будь-хто, хто хоче зрозуміти суспільство, рефлексивно діяти в ньому та допомогти у його формуванні, має вміти аналізувати дискурси – на основі текстів.

Хабшайд має справу як з неоднозначним технічним терміном *дискурс*, його науково-історичними традиціями та – на цьому тлі – з поняттям дискурсу, яке, слідом за Фуко, утвердилося в культурології та частинах лінгвістики, так і з співвідношенням між дискурсами або фрагментами дискурсів, текстів і збірок текстів (корпусів текстів), а також з «критичним дискурс-аналізом» та методологічними питаннями, що розуміє такі підходи до науки про текст, які називають критичною соціальною наукою.

Говорячи про дискурс у лінгвістиці, потрібно спочатку з'ясувати, якої професійної традиції дотримується мовець і яке визначення двозначного технічного виразу лежить в основі його чи її способу мовлення. Різні терміни дискурсу більш-менш пов'язані один з одним. Вони також фокусують увагу на сусідніх або взаємозв'язаних об'єктах дослідження. Тому сфера теорій дискурсу часто є особливо заплутаною. Отже, слід розрізняти щонайменше чотири теорії [9, с. 72-73]:

1. Широкі концепції дискурсу походять від англо-американської лінгвістики, яка прагне включити мовні структури, що знаходяться вище рівня речення, одиниці зв'язного мовлення в предметну область лінгвістики. У цій традиції термін «дискурс-аналіз» зараз використовується як синонім «аналізу тексту» [8] у його різноманітних варіаціях - текстово-граматичній, дієво-логічній, орієнтованій на соціально-наукову герменевтику тощо.
2. У деяких частинах літератури поняття дискурсу відрізняється від поняття тексту таким чином, що дискурс розуміється виключно як (усна) взаємодія, в якій мовець і слухач присутні одночасно (наприклад, у традиції функціональної прагматики). Це являє собою особливий випадок спілкування, оскільки учасники постійно координують свою комунікативну діяльність один з одним. Наприклад, актуальний оратор уже може оцінити безпосередні наслідки своїх дій у ситуації мовлення (на основі почутих сигналів або подальших дій іншої особи) і обробити це у своїй поточній чи наступній розмові. У дискурсі, окрім мови, залежно від форми комунікації (наприклад, розмова віч-на-віч, телефонна

розмова), вступають у дію інші специфічні типи знаків, які пов'язані з фізичними властивостями присутніх і перцептивним простором, включеним у взаємодію (наприклад, погляди, вираз обличчя, положення тіла, жести, виразні вокалізації, такі як гучність, паузи, інтонація тощо). Навпаки, у письмовій комунікації створення та сприйняття висловлювань розпадаються. Цю «розтягнутість» ситуації мовлення [10] необхідно враховувати при оформленні текстів.

3. У філософській традиції під «дискурсом» розуміється обговорення спірної теми за діалогічним принципом розумних аргументів за і проти. Яке відображення факту (наприклад, актуальної економічної ситуації) зрештою визнається залученими учасниками та ґрунтується на їхньому повсякденному сприйнятті реальності, або який напрямок дій вважається правильним і морально виправданим, має – відповідно до ідеалу дискурсу – залежати виключно від переконливості аргументів.

4. Діалогічний принцип взаємних покликів можна знайти не лише в малому контексті розмови (дискурсу), але й у більш широкому соціальному контексті. Кожен, хто говорить або пише, спирається на попередні висловлювання інших різними способами, згадуючи їх, цитуючи, редагуючи, наслідуючи їх тощо.

Оскільки такі текстові мережі стосуються тем загального значення та поширюються. Так би мовити, на все суспільство та переживають сьогодення, можна також говорити про дискурси в особливому сенсі – слідуючи теоретичній традиції з соціально-історичними вимірами, запропонованими Мішелем Фуко. Уривки з таких дискурсів являють собою публічні дебати, в яких різні автори вступають у «часову розмову» та обговорюють поточні проблеми, що мають політичну актуальність.

Фактично шанс утвердження позиції в дискурсі залежить також від позадискурсивних, матеріальних умов. І навпаки, вони консолідуються через владу у дискурсі та через дискурс.

Таким чином, суспільство – через дискурс – виробляє спільні знання про соціально значущі теми, або, точніше, передає знання, змінює їх, розвиває далі, коментує, відхиляє або підтверджує тощо. Отже, знання існує залежно від відповідних комунікаційних відносин. Знання, у свою чергу, пов'язані з повсякденними сприйняттями, інтерпретаціями та почуттями, не в останню чергу також із дискурсивними та недискурсивними діями та їхніми матеріальними наслідками [11].

Сьогодні ми живемо в суспільстві знань. Це пов'язано зі специфічною ідеєю знання і науки, а саме ідеєю, що ми можемо пізнати світ таким, яким він є насправді. Місія науки полягає у дослідженні цієї реальності, а науковий прогрес полягає у наближенні до істини. Згідно з Бендель, дослідження дискурсу прихильні до конструктивістської парадигми та припускають, що мова не (тільки) зображує світ, а й реконструює його [12, с. 234-235].

Таким чином, дискурс-аналіз цікавить не тільки те, які знання суспільство вважає, що воно має в певний час, але й те, як ці знання виникають і закріплюються дискурсивно [13, с. 31].

Знання ніколи не буває нейтральним, а скоріше взаємодіє з соціальними структурами, які засновані на знаннях і, навпаки, створили це саме знання. Це про владу. Дослідники дискурсу запитують про взаємозв'язок між дискурсом, знанням і владою. На теоретичному рівні Фуко мав справу з продуктивною силою дискурсів. Згідно з Фуко, дискурс має менший негативний, обмежувальний ефект, ніж продуктивна сила, яка створює об'єкти, сукупність знань і соціальні ідентичності [12, с. 247].

На дуже практичному дослідницькому рівні Фейрклоу розрізняє владу в дискурсі та владу поза дискурсом. Під владою в дискурсі він підсумовує все те, що дає привілеї або ставить у не вигідне становище людей у їхній діяльності в конкретних взаємодіях, тобто там, де влада здійснюється безпосередньо та інтерактивно. До них відноситься, наприклад, нерівний розподіл прав виступу в

таких установах, як суди, лікарні чи школи, а також структури засобів масової інформації, які вимагають певних форматів заяв і виключають інші. Під владою, що стоїть за дискурсом, він має на увазі ті ідеології та конвенції, які встановлюють владні відносини за спинами учасників [14, с. 36-56].

Таким чином, аналітичний дискурсивний аналіз знань досліджує не лише дискурс про наукові факти, але також оціночний та нормативний дискурс про добре, прекрасне та бажане та пов'язані з цим уподобання щодо дій.

За словами Торстена Зандера, досі було так, що структуру текстів можна зрозуміти, якщо, з одного боку, брати до уваги мовні правила, а з іншого боку, ставити питання, які мовленнєві дії агента вважає придатними для реалізації мети, яку він переслідує. Якщо агент повинен передбачати свої мовні засоби, тепер можна захистити сильнішу тезу, що тексти в цілому являють собою не що інше, як конденсовані дискурси [15, с. 231].

Прагматично дискурси є більш фундаментальним явищем. Оскільки жодна мета не може бути досягнута через текст, який також не може бути досягнутий через дискурс, і певні структурні властивості текстів можна зрозуміти лише на фоні повних дискурсів.

Орієнтований на текст аналіз дискурсу також широко поширений за межами німецького академічного світу. У Франції, наприклад, французький дослідник дискурсу Д. Менгено в аналізі літературного дискурсу виходить з того, що адресат ніколи не має справу з літературними дискурсами як такими, а лише з текстами певних жанрів як формами їх реалізації [16].

Подібні погляди можна знайти в працях нідерландського мовознавця Т. А. ван Дейка, П. Вердонк, англійських дослідників дискурсу Н. Фейрклоу, Г. Кресс, М. Гоуї, Г. Браун, Г. Юле, іспанського дослідника М. А. Мартінез-Габеза, італійського лінгвіста П. Донаті, польських лінгвістів А. Душак, Б. Бонєцької, Е. Мічка та ін.

Відповідно до Буссе і Тойберта, дискурси являють собою віртуальні набори текстів [17, с. 10]. Проте тексти в ЗМІ, а також розмови в приватному повсякденному житті характеризуються тим, що в них накладаються дискурси, які за своїм генезисом належать до різних областей знання [18, с. 407].

Термін «фрагмент дискурсу» враховує той факт, що часто лише (можливо, невелика) частина тексту належить до конкретного дискурсу [11, с. 83]. Фрагменти з різних контекстів дискурсу семантично та (частково) граматично пов'язані один з одним у тексті та інтертекстуально пов'язані один з одним у нитках дискурсу над окремим текстом. Можна виділити різні рівні дискурсу – від спеціалізованого дискурсу спеціаліста до мас-медіа до приватного повсякденного життя – і в межах рівнів різні сектори (наприклад, регіональна преса тощо).

З огляду на це видається вірогідним розглядати дискурс з методологічної точки зору як корпус текстів (специфікований тематично, часово, просторово, прагматично, типологічно тексту тощо), який дозволяє створити мережу фрагментів дискурсу на тему, емпірично реконструйований на основі інтертекстуальних зв'язків.

Кожен, хто робить традиції дискурсів і текстів предметом лінгвістичного аналізу, припускає використання термінів, розуміння яких не є самоочевидним. Хоча *дискурс* і *текст* протягом деякого часу були лінгвістично термінологізовані, перший з двох термінів, зокрема, пропонує значні можливості для тлумачення з далекосяжними наслідками для дослідницьких пріоритетів і перспектив [19, с. 13].

У першому виданні лексикону з мовознавства [8] *дискурс* спочатку функціонує як «розуміння проблематизованих претензій на обґрунтованість думок і форм, які наївно приймаються в комунікативній дії, живий і нормативно забезпечений обмін досвідом, пов'язаним з діями». По-друге,

дискурс також визначається як «послідовність актів висловлювання» в контексті аналізу розмови [8].

У другому виданні лексикону *дискурс* трактується переважно як «загальний термін, узятий з англо-американських досліджень для різних аспектів тексту», включаючи тлумачення терміну як «зв'язне мовлення», як «вимовлений текст», зараховується як «текст, створений мовцем для слухача» і як «результат інтерактивного процесу в соціокультурному контексті» [8, с. 189].

У третьому виданні лексикону наступний аспект першого визначення згадується як «дискурс як «процес» на відміну від тексту як «продукту». Відповідно, дискурс називають «набором текстів або висловлювань, пов'язаних разом з точки зору змісту, які не пов'язані – як у дискурсі (тобто дискурс як текст) - у ситуації реальної розмови, а утворюють інтертекстуальну «розмову» у комунікаційній спільноті» [3, с. 141].

Харріс визначає *дискурс* як «зв'язне мовлення (або письмо)», формальний аналіз якого він ілюструє, використовуючи (письмовий) текст – це рекламний текст – щоб отримати уявлення про «структуру тексту» [20]. Можливо, стає зрозумілим, що дискурс і текст є об'єкними конструкціями.

Висновки.

Підсумовуючи, можна сказати наступне щодо питання релевантності розміру тексту для лінгвістичного дискурс-аналізу:

1. Текст є центральною мовною одиницею, без якої навряд чи можливий дискурс-аналіз. Дискурс-аналіз, в якому текст залишається поза межами, суперечить усталеній у лінгвістиці ідеї тексту як вихідної мовної одиниці.
2. Дискурс існує до і після створення кожного окремого тексту як комунікативне обмеження соціально-прагматичної установки, яка неодноразово виражається в нових текстах, які відповідають дискурсу.

Зокрема, ми дослідили різноманітність тлумачень цього терміну, починаючи від структурної лінгвістики і закінчуючи постструктуралістськими

теоріями. Особлива увага була приділена співвідношенню понять «дискурс» і «текст», а також ролі дискурсу в формуванні знань і соціальної реальності.

Перспективою подальших розвідок вбачаємо у характеристиці дискурс-аналізу як інструменту для дослідження суспільства і культури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Foucault, M. *L'Archéologie du savoir*, Paris: Gallimard. [dt. *Archäologie des Wissens*, Ulrich Köppen (transl.), Frankfurt am Main : Suhrkamp 1973]. 254 S.
2. Piroshnikov A. *Expressivität des deutschen politischen Diskurses. Mittel, Faktoren, Gesetzmäßigkeiten (Sprache – Politik – Gesellschaft, Bd. 13)*. Hempen Verlag, Bremen, 2014. 277 S.
3. Ehrlich, K. *Diskurs und Konversation. Einleitung* / K. Ehrlich // *Sprachwissenschaft: ein Reader*; Hrsg. von L. Hoffmann. – 2., verbesserte Aufl. – Berlin; New York : de Gruyter, 2000. S. 203-210.
4. Zima, P. V. *Diskurs und Macht. Einführung in die herrschaftskritische Erzähltheorie*. UTB Stuttgart, 2022. 314 S.
5. Fink-Eitel, H. *Foucault zur Einführung*. Hamburg : Junius. 2.Aufl. 1992. 146 S.
6. Landwehr, A. *Historische Diskursanalyse. 2., aktualisierte Auflage. Historische Einführungen*. Hrsg. von F. Bösch u.a. Bd. 4. Campus Verlag Frankfurt/New York, 2008. 184 S.
7. Mills, S. *Discourse*. London : Routledge, 2004. 177 p.
8. *Lexikon der Sprachwissenschaft*. Hrsg. v. Hadumod Bußmann, H. 3., aktual. und erw. Aufl. Stuttgart : Alfred Kröner Verlag, 2002. 783 S.
9. Habscheid, S. *Text und Diskurs* / Stephan Habscheid. Paderborn : Wilhelm Fink GmbH & Co. Verlags-KG, 2009. 122 S.
10. Ehrlich, K. *Funktion und Struktur schriftlicher Kommunikation*. In: Günther, Hartmut & Otto Ludwig (Hrsg.) : *Schrift und Schriftlichkeit. Bd. I*. Berlin/New York: de Gruyter, 1994. S. 18-41.

11. Jäger, S. Diskurs und Wissen. Theoretische und methodische Aspekte einer kritischen Diskurs- und Dispositivanalyse. In : *Keller u.a. (Hrsg.)*, 2006. 286 S.
12. Bendel Larcher, S. Linguistische Diskursanalyse. Ein Lehr- und Arbeitsbuch. 2., durchgesehene und aktualisierte Auflage. Tübingen : Narr, 2023. 302 S.
13. Hartz, R. Vom Ethos zum Verfahren. Diskursanalyse als Element einer kritischen Ontologie der Gegenwart. In : *Ronald Hartz/ Matthias Rätzler (Hg.): Organisationsforschung nach Foucault*. Bielefeld : transcript, 2014. S. 17-38.
14. Fairclough, N. Language and power. 2. Auflage. Harlow : Longmann, 2001. 226 p.
15. Sander, T. Redesequenzen. Untersuchungen zur Grammatik von Diskursen und Texten. Paderborn, Germany : mentis Verlag, 2002. 323 S.
16. Maingueneau, D. Linguistische Grundbegriffe zur Analyse literarischer Texte / D. Maingueneau. – Übers. und für deutsche Leser bearbeitet von J. Albrecht. – Tübingen : Narr, 2000. 208 S.
17. Busse, D., Teubert W. Ist Diskurs ein sprachwissenschaftliches Objekt? Zur Methodenfrage der historischen Semantik. Opladen : Westdeutscher Verlag, 1994. S.10-28.
18. Link, J. Diskursanalyse unter besonderer Berücksichtigung von Interdiskurs und Kollektivsymbolik. In : *Keller u.a. (Hrsg.)*, 2006. S. 407-430.
19. Diskurse, Texte, Traditionen : Modelle und Fachkulturen in der Diskussion / Franz Lebsanft/Angela Schrott (Hg.); Universität Bonn, 2015. 394 S.
20. Harris, Zellig S. Discourse Analysis. – In : *Language* 28, 1952. S. 1-30.